

Az osztrák gimnáziumi történelemtanterv

Fordította: Gyertyánfy András

I. Bevezető megjegyzések

Az általános képzésű középiskola (Allgemeinbildende Höhere Schule) három altípusa Ausztriában a gimnázium (Gymnasium), a reálgimnázium (Realgymnasium) és a közgazdasági reálgimnázium (Wirtschaftskundliches Realgymnasium). Mindhárom nyolcosztályos, így négy évfolyamos gimnáziumunknak a felső tagozatuk (AHS–Oberstufe) felel meg.¹ Az alábbi dokumentum az általános képzésű középiskolák felső tagozatának történelemtanterve.

A felső tagozat jelenlegi tantervét 2004-ben vezették be felmenő rendszerben.² Első része a nevelési, második az oktatási célokat sorolja fel, a harmadik pedig kijelöli a tantervtől való iskolai és szaktanári eltérésnek, kiegészítésnek a kereteit. A negyedik rész az óraszámokat, az ötödik és a hatodik pedig az egyes tantárgyak tanterveit tartalmazza, közöttük a történelemét.

A Történelem és társadalomismeret/politikai nevelés (Geschichte und Sozialkunde/Politische Bildung) nevű tantárgy alábbi tanterve az általános képzésű középiskola mindhárom fajtájának felső tagozatán érvényes.³ Nem vonatkozik a szakközépiskolákra (Berufsbildende Höhere Schulen), melyek tantervei az iskola szakirányához igazodnak.⁴ A történelmet az általános képzésű középiskola 5–8. osztályában (a mi 9–12. évfolyamaink) heti 1–2–2–2 órában tanulják, mely a helyi tantervben az évfolyamok között átcsoportosítható, eggyel (kivételes esetben kettővel) csökkenthető, vagy a szabadon felhasználható órakeret terhére növelhető, ha az iskola az állami tantervet meghaladó tananyagot rendel hozzá.⁵ A tantárgy neve az 5–6. osztályban Történelem és társadalomismeret, a 7–8. osztályban Történelem és politikai nevelés.⁶ Az utolsó évfolyamokon heti 2–2 óra fakultáció is fölvehető kiegészítésként. Ennek külön tanterve van, melynek célja a kötelező tárgy elmélyítése és kibővítése.⁷

A tanterv nem rendel óraszámokat a témákhoz, hanem a tanár hatáskörébe utalja ezek konkretizálását és időbeli súlyozását éves szinten illetve a tanév közben, közép- és rövidtávon.⁸

Megemlítendő, hogy a tantárggyal az ausztriai tanulók a mi általános iskolánk felső tagozatának megfelelő iskolatípusokban (AHS–Unterstufe és Neue Mittelschule, korábbi nevén Hauptschule) találkoznak. Ezek 2–4. osztályában (a mi 6–8. osztályunk) heti 2–2–2 órában tanulják a történelmet (a helyi tanterv eltérhet ettől). A tanterv a történelmi korok vonatkozásában egy kronologikus ciklust alkot az emberiség történetének kezdetétől napjainkig, a korokon belül azonban tematikus (hasonlóan az alább olvasható tantervhez).⁹

Ami a kimeneti szabályozást illeti: a történelem választható érettségi tárgy, melyből szóbeli vizsgát lehet tenni. Ennek feladatait a tanár állítja össze egy útmutató alapján, mely a feladatok felépítését szabályozza, de a témákat nem határozza meg.¹⁰

II. A tanterv szövege (Történelem és társadalomismeret/politikai nevelés)

A nevelés és az oktatás célja

Az iskolák szervezetéről szóló törvény¹¹ 6.§ (4). bekezdése szerint több tantárgy egy tantárggyá vonható össze. A Történelem és társadalomismeret/politikai nevelés kötelező tantárgy a Történelem és társadalomismeret (5. és 6. osztály) és a Történelem és politikai nevelés (7. és 8. osztály) tantárgyakat foglalja magába.

Az oktatás során a világ és Európa történetének alapelemeit és ezek változását, és a mai folyamatokat kell bemutatni. Ehhez kapcsolódóan elégséges mértékben tárgyalandó Ausztria történelme, jelene és politikai berendezkedése.

A tanulóknak a történelem globális szemléletének kell kialakulnia, amely a regionálistól a világméretűig terjed. Ez a történelemszemlélet alapozza meg a kulturális értékek különbözőségének elfogadását, és más mai kultúrák értékeinek a megbecsülését. Különös figyelmet kell fordítani az előítéletek, a rasszizmus és a sztereotípiák leküzdésére. Az elfogadás és a kölcsönös tisztelet nagymértékben hozzájárul a tanulók európai identitásának kialakításához.

A nemek közötti egyenlőség és egyenlő esélyek megteremtése fontos európai célkitűzés. Ismerjék föl a tanulók, hogy a nemek szerepek és a nemek közötti viszonyok változtak a történelem során, következésképp ma is változhatnak és alakíthatóak.

Tanulják meg a tényállásokat és a problémákat a maguk összetettségében, okaikkal és következményeikkel együtt szemlélni. Alakítsanak ki olyan politika- és demokrácia-felfogást, mely az emberi jogokat állítja a középpontba. Ehhez gyakorlati tevékenységre van szükségük, amely saját életükben és tapasztalataikban gyökerezik.

Az oktatás során képessé kell válniuk arra, hogy kritikusan elemezzék a társadalmi, kulturális, gazdasági és politikai struktúrákat, folyamatokat. Lássák a politika és az érdekek összefüggését, a vallások és az ideológiák okait, különbségeit és funkcióit. Ismerjék föl társadalmi helyzetüket és érdekeiket, tudjanak állást foglalni közéleti kérdésekben és a szerint cselekedni.

Ehhez demokratikus cselekvőképességre kell szert tenniük, melyhez az alábbiak szükségesek:

- tárgyi tudás (intézményi szabályok, döntéshozatali eljárások, nemzetközi függőségek és kapcsolatok stb. megértése és a rájuk vonatkozó politikai természetű tudás);
- módszerekre vonatkozó tudás (elemző módszerek és eljárások alkalmazásának a képessége; kutatás különböző források segítségével stb.);
- társas tudás (együttműködő szociális viselkedés, érvelés a saját álláspont mellett, felelősségtudat, önkritikus gondolkodás stb.).

Föl kell kelteni az érdeklődést a politika és a közéleti aktivitás iránt, és biztosítani kell az azonosulást a demokrácia, az emberi jogok és a jogállam alapvető értékeivel.

A Történelem és politikai nevelés a jelen döntésre váró, befolyásolható és a jövőt meghatározó közügyekkel foglalkozik. A politikai nevelés témáinak legtöbbször történelmi háttere van, ezért különösen a 7. és a 8. osztályos történelemoktatásnak a jelen megértését kell szolgálnia.

A politikai nevelés a politika alábbi, három összetevőből álló fogalmát veszi alapul:

- formális elemek: szabályozó eljárások, azaz alkotmányos szabályok, törvények, jogi normák, politikai intézmények;

Az osztrák gimnáziumi történelemtanterv

Fordította: Gyertyánfy András

- tartalmi elemek: megjelenítés, azaz tárgyyszerű politikai problémák, programok, célok, megoldások, a politika eredményei;
- folyamatok: akaratérvényesítés, azaz a politika szereplői, részesei, érintettjei, konfliktusok és egyetértés, harc, hatalomgyakorlás, a legitimáció biztosítása, döntéshozatali eljárások, érdekek és érvényesítésük (...) ¹²

Didaktikai alapelvek

A témakörök példaképp szolgáló esettanulmányok, kereszt- vagy hosszmetsetek, a jelenre vonatkozó utalások és kronológiai ábrázolás segítségével tárgyalandóak.

A tanítás során ügyelni kell a regionális szempontokra, felhasználva a tanulók meglévő vagy könnyen megszerezhető, helyi és regionális szintű tapasztalatait. A társadalomra, az életmódra és a politikára vonatkozó tartalmak interdiszciplinárisak, ezért – a politikai nevelés oktatási elvének szellemében – határozottan törekedni szükséges tantárgyakat összekötő, azokon átívelő oktatásukra.

Kapjon nagy teret a párbeszéd. Ami a tudományban és a politikában vitát kelt, azt az oktatásban is ilyennek kell bemutatni. Váljanak nyilvánvalóvá, essen szó a különböző álláspontokról, eltérő választási lehetőségekről. A tanár biztosítson elegendő teret az ellentétes tanulói véleményeknek, segítse ezeket érvekkel és tananyagokkal. Senki sem járatható le eltérő nézete vagy felfogása miatt; lehessen kritikus, mérlegelő távolságot tartani a személyes véleményektől. Így valósul meg az oktatás egyik fontos célja: az önálló ítéletalkotásra, a kritikai készségre és a politikai nagykorúságra nevelés.

Az alkalmazott módszereknek nagy jelentőségük van a tanulási folyamatban. Jelentősen fejlesztik – a kommunikáció formái mellett – a vitakultúrát, a párbeszédre való készséget és a demokratikus elkötelezettséget. A politikai nevelés célkitűzései sokféle módszer és munkamód alkalmazásával érhetőek el.

A történelmi és a politikai tanulás nem csak szaktárgyi tudás értelmi elsajátítása, hanem a közéleti vitákban és a véleményalkotás során alkalmazható egyéni cselekvési módok kialakítása (társas tudás). Az oktatás feladata, hogy segítse a tanulók politikai cselekvőképességének kialakulását. Meg kell tanulniuk, hogyan tegyenek szert saját tapasztalatokra, és milyen cselekvési lehetőségeik vannak, hogy a politika világát tudatos cselekvésük során ismerhessék meg.

A cselekvéshez szükséges tudás ebben az értelemben elsősorban a politikailag releváns módszerekre vonatkozó tudást jelenti. Ennek elsajátítását a gyakorlati, kutató, problémamegoldó, társas, kommunikatív, projektalapú, alkotó jellegű tanulási formákat is magába foglaló oktatás segíti elő.

A tanulóknak ki kell fejleszteniük azokat a készségeket és képességeket, amelyek a módszerek, eszközök alkalmazásához szükségesek. A tanár javasoljon olyan tanulási lehetőségeket és módokat, amelyek ezt szolgálják, fölhasználva az infokommunikációs technológiák kínálta lehetőségeket is. Háromféle tevékenység különíthető el:

- valóságos tevékenységek: kutatómunka, szakértők megkérdezése, utcai interjú, projekt/kezdeményezés, esettanulmány, szociológiai felmérés, diákképviselő választása, diákújság stb.;
- szimulációs tevékenységek: szerepjáték, tervezési játék, döntési játék, konferenciajáték, pro-kontra vita, meghallgatás, bíróság, jövőműhely stb.;

Az osztrák gimnáziumi történelemtanterv

Fordította: Gyertyánfy András

- alkotó tevékenységek: táblázatok/ábrák készítése; szórólap, plakát, faliújság; riport, hangjáték, diaszorozat, videofilm; honlap, beszámoló és jelentés, kiállítás, fotódokumentáció, rejtvény, kvíz, tanulást szolgáló játék; munkafüzet készítése stb.

A tevékenységre irányuló oktatást ki kell egészíteni azokkal az oktatási formákkal és eljárásokkal, amelyek a szükséges képességek mellett kellő mértékű alapvető és a részletekre vonatkozó tudást közvetítenek (tárgyi tudás).

Tananyag (zárójelben a konkretizálására szolgáló példákkal):

A) 5. és 6. osztály

A görög–római antikvitástól a középkor végéig

- a mediterrán térség politikai szerveződése, társadalmának fejlődése, gazdasága és kultúrája (polis; res publica; társadalmi struktúrák; Imperium Romanum);
- vallás, kultúra, állam és politika egymásra hatása európai és Európán kívüli hatalmi központokban (hellenizmus, romanizáció; antik kulturális teljesítmények továbbélése; univerzális hatalmak; szellemi élet, antik filozófia);
- expanzió, migráció és ezek társadalmi-kulturális hatásai (görög és római expanzió, a barbár világ; népvándorlások; a Római Birodalom széthullása);
- a jog fejlődése a hatalom és a társadalmi együttélés egymásra hatása során (a politikai részvétel formái és modelljei – szembeállítva a demokrácia mai modelljeivel; rendi társadalom; nők és férfiak az adott társadalomban; a közigazgatás fejlődése, a területi államok kialakulása).

Az újkor kezdetétől az első világháborúig

- kora újkori forradalmi változások a gazdaságban-társadalomban és szellemi-kulturális téren (a feudalizmus válsága; felekezetiesség, humanizmus, reneszánsz; a felfedezések);
- társadalmi, politikai és gazdasági változások az újkori államokban és szövetségi rendszerekben (dinasztikus politika; a Habsburgok reformpolitikája; Napóleon hegemoniatörekvései; a bécsi kongresszus és a restauráció rendszere; szövetségek 1918-ig);
- kormány- és államformák és hatásaik (abszolutizmus; az angol parlamentarizmus; a központosított nemzetállam);
- a gyarmatosító és az imperialista expanzió és utóhatásai (a korai gyarmatosítás; a merkantilizmus; a gyarmatosítás; az imperializmus);
- a felvilágosodás, az emberi jogok és a polgári forradalmak eszméi, és ezek hozzájárulása a modern alkotmányos állam és részvételi formái kialakulásához (a francia forradalom, alap- és emberi jogok; 1848 polgári forradalma; alkotmányfejlődés);
- a 19. századot alakító erők a társadalomban, a gazdaságban és a politikában, ezek hatásai 1918-ig (nacionalizmus; liberalizmus; konzervativizmus; szocializmus; ipari forradalom; nőemancipációs mozgalmak; az első világháború okai és következményei);
- a kultúra és az ideológia eszközként való felhasználása a politikában és a társadalomban (történelemképek és történelmi mítoszok; történelmi legitimációk).

Az osztrák gimnáziumi történelemtanterv

Fordította: Gyertyánfy András

B) 7. és 8. osztály

A 20. és a 21. század alapvető átalakulási folyamatai és a politika alapelemei

7. osztály:

- a béke kollektív biztosítása 1918 után és ennek kudarca; a második világháború okai és történései (békeszerződések; a Népszövetség; társadalmi és gazdasági keretfeltételek);
- demokratikus, autoriter és totalitárius rendszerek és ideológiáik (rendszerek összehasonlítása; kommunizmus, fasizmus, nemzetiszocializmus; a politikai élet radikalizálódása Ausztriában 1918 és 1938 között);
- a nemzetiszocialista rendszer és a holokauszt (kibontakozása; Ausztria a Harmadik Birodalomban; ellenállási- és felszabadítási mozgalmak);
- a kétpólusú világ 1945 és 1990 között, összeomlása és az európai államok rendszerének átalakulása (a második világháború következményei, pl. kitelepítések; a kelet-nyugati konfliktus; szövetségi rendszerek és nemzetközi szervezetek; az új imperializmus; a Szovjetunió szétesése; új demokráciák kialakulása);
- társadalmi, környezeti, politikai, gazdasági és kulturális egyenlőtlenségek és tartós megoldási stratégiák (felszabadulási és függetlenségi mozgalmak mint a gyarmatosításra és az imperializmusra adott válaszok; Észak és Dél ellentéte; a fejlődő országok támogatása; Ausztria társadalmi és gazdasági rendszere nemzetközi összehasonlításban);
- a különböző gazdasági rendszerek kialakulása, integráció és széthullás (a Habsburg Birodalom széthullása; válságok a két világháború között; gazdasági rendszerek 1945 után);
- társadalmi emancipációs mozgalmak és ellenáramlatok 1945 után (nő-, ifjúsági és diákmozgalmak; demokratizálódási hullámok; békemozgalom, atomfegyverellenes mozgalom; újkonzervativizmus, neoliberalizmus);
- a politika mindennapjai – a közélet alkotóelemei és szinterei, a demokrácia és az emberi jogok formái és alapértékei; a politikai részvétel, döntés és konfliktusmegoldás indítékai és lehetőségei.

8. osztály:

- Ausztria mint az európai és világszintű fejlődés része a 20. és a 21. században (nagy hatalomból kisállammá válás 1918 után; történelme 1945 óta; politikai és gazdasági integráció; nemzetközi politika);
- Ausztria és az Európai Unió politikai rendszere és jogrendje, politikai rendszerek nemzetközi összehasonlításban (az alkotmány, a politikai rendszer, a közigazgatás és az igazságszolgáltatás alapvonásai; a szociális partnerség; a honvédelem tág értelmében; az Európai Unió; az Európa Tanács; a demokrácia modelljei);
- európai integrációs törekvések és globalizációs folyamatok – esélyek és konfliktusforrások (demokráciatöbblet, demokráciahiány; globális szereplők; regionalizáció);
- a média szerepe a politikában, a gazdaságban, a kultúrában és a társadalomban (médiapolitika, médiastruktúrák; új médiumok; kiberdemokrácia);

Az osztrák gimnáziumi történelemtanterv

Fordította: Gyertyánfy András

- a nemzetközi politika szereplői, a legfontosabb feszültségforrások, a biztonságot szolgáló új elképzelések és szerveződések (ENSZ, katonai és gazdasági szövetségek; világgazdasági szervezetek; EBESZ; a jelenlegi konfliktusok; az állami szintű és a nemzetközi béke- és biztonságpolitika formái).

IRODALOM

- *Berufsbildende Schulen*. Lehrpläne.
<http://www.abc.berufsbildendeschulen.at/de/dlcollection.asp>
(Utolsó megtekintés: 2016. június 7.)
- Bundesgesetz vom 25. Juli 1962 über die Schulorganisation (Schulorganisationsgesetz).
<https://www.ris.bka.gv.at/GeltendeFassung.wxe?Abfrage=Bundesnormen&Gesetzesnummer=10009265>
(Utolsó megtekintés: 2016. június 7.)
Das österreichische Bildungssystem.
<http://www.bildungssystem.at/>
(Utolsó megtekintés: 2016. április 7.)
- Die verschiedenen Schultypen in Österreich, systematische Gliederung, nach ISCED koloriert. *Wikipedia*.
https://de.wikipedia.org/wiki/Bildungssystem_in_%C3%96sterreich#/media/File:SCHULSYSTEM%C3%B6sterreich2.png
(Utolsó megtekintés: 2016. június 7.)
Lehrpläne der AHS-Oberstufe. Lehrplan der Geschichte und Sozialkunde/Politische Bildung. *Bundesministerium für Bildung und Frauen*.
https://www.bmbf.gv.at/schulen/unterricht/lp/lp_ahs_oberstufe.html
(Utolsó megtekintés: 2016. június 7.)
- Lehrpläne der AHS-Unterstufe. Lehrplan der Geschichte und Sozialkunde/Politische Bildung. *Bundesministerium für Bildung und Frauen*.
https://www.bmbf.gv.at/schulen/unterricht/lp/lp_ahs_unterstufe.html
(Utolsó megtekintés: 2016. június 7.)
- MITTNIK, Philipp (Koord.) (2011): *Die kompetenzorientierte Reifeprüfung. Geschichte und Sozialkunde, Politische Bildung. Richtlinien und Beispiele für Themenpool und Prüfungsaufgaben*. Bundesministerium für Bildung und Frauen, Wien, 10/2011.
https://www.bmbf.gv.at/schulen/unterricht/ba/reifepruefung_fff.html
(Utolsó megtekintés: 2016. június 7.)
- Verordnung des Bundesministers für Unterricht und Kunst vom 14. November 1984 über die Lehrpläne der allgemeinbildenden höheren Schulen; Bekanntmachung der Lehrpläne für den Religionsunterricht an diesen Schulen. Anlage A: Lehrplan der Allgemeinbildenden höheren Schule.
<https://www.ris.bka.gv.at/GeltendeFassung.wxe?Abfrage=Bundesnormen&Gesetzesnummer=10008568>
(Utolsó megtekintés: 2016. június 7.)
- Verordnung der Bundesministerin für Unterricht, Kunst und Kultur über die Reifeprüfung in den allgemein bildenden höheren Schulen (Prüfungsordnung AHS).

Az osztrák gimnáziumi történelemtanterv
Fordította: Gyertyánfy András

<https://www.ris.bka.gv.at/GeltendeFassung.wxe?Abfrage=Bundesnormen&Gesetzesnummer=20007845>

- (Utolsó megtekintés: 2016. június 7.)

JEGYZETEK

- ¹ Die verschiedenen Schultypen in Österreich, systematische Gliederung, nach ISCED koloriert. *Wikipedia*. https://de.wikipedia.org/wiki/Bildungssystem_in_%C3%96sterreich#/media/File:SCHULSYSTEM%C3%B6sterreich2.png
Részletesebb információk: *Das österreichische Bildungssystem*.
<http://www.bildungssystem.at/>
- ² Lehrpläne der AHS-Oberstufe, 2. bek. *Bundesministerium für Bildung und Frauen*.
https://www.bmbf.gv.at/schulen/unterricht/lp/lp_ahs_oberstufe.html
- ³ Forrása: Verordnung des Bundesministers für Unterricht und Kunst vom 14. November 1984 über die Lehrpläne der allgemeinbildenden höheren Schulen; Bekanntmachung der Lehrpläne für den Religionsunterricht an diesen Schulen. Anlage A: Lehrplan der Allgemeinbildenden höheren Schule. Sechster Teil. Lehrpläne der einzelnen Unterrichtsgegenstände. A) Pflichtgegenstände 2. Oberstufe a) Pflichtgegenstände. Geschichte und Sozialkunde / Politische Bildung.
<https://www.ris.bka.gv.at/GeltendeFassung.wxe?Abfrage=Bundesnormen&Gesetzesnummer=10008568>
A tanterv könnyebben kezelhető, tantárgyakra bontott változata megtalálható az Oktatási és Nőügyi Minisztérium honlapján: Lehrpläne der AHS-Oberstufe. *Bundesministerium für Bildung und Frauen*.
https://www.bmbf.gv.at/schulen/unterricht/lp/lp_ahs_oberstufe.html
- ⁴ *Berufsbildende Schulen*. Lehrpläne.
<http://www.abc.berufsbildendeschulen.at/de/dlcollection.asp>
- ⁵ Verordnung über die Lehrpläne, Anlage A, Vierter Teil. Stundentafeln. 2. Oberstufe a) Pflichtgegenstände. 1. Ermächtigung für schulautonome Lehrplanbestimmungen – 2. Soweit keine schulautonomen Lehrplanbestimmungen bestehen, továbbá Dritter Teil. 3. Schulautonome Lehrplanbestimmungen.
- ⁶ Lásd az alábbi szöveg 1. mondatát.
- ⁷ Verordnung über die Lehrpläne, Anlage A, Vierter Teil. Stundentafeln. 2. Oberstufe a) Pflichtgegenstände. Wahlpflichtgegenstände; Lehrpläne der AHS-Oberstufe. Zur Vertiefung und Erweiterung des Bildungsinhaltes von Pflichtgegenständen.
- ⁸ Verordnung über die Lehrpläne, Anlage A, Dritter Teil. Schul- und Unterrichtsplanung. 1. Unterrichtsplanung der Lehrerinnen und Lehrer.
- ⁹ Verordnung über die Lehrpläne, Anlage A, Vierter Teil. Stundentafeln. 1. Unterstufe 2. Soweit keine schulautonomen Lehrplanbestimmungen bestehen; Lehrpläne der AHS-Unterstufe. Lehrplan der Geschichte und Sozialkunde/Politische Bildung. *Bundesministerium für Bildung und Frauen*.
https://www.bmbf.gv.at/schulen/unterricht/lp/lp_ahs_unterstufe.html
- ¹⁰ § 27. (1) der Verordnung der Bundesministerin für Unterricht, Kunst und Kultur über die Reifeprüfung in den allgemein bildenden höheren Schulen (Prüfungsordnung AHS).
<https://www.ris.bka.gv.at/GeltendeFassung.wxe?Abfrage=Bundesnormen&Gesetzesnummer=20007845>
ΜΙΤΤΝΙΚ Philipp (Koord.)(2011): *Die kompetenzorientierte Reifeprüfung. Geschichte und Sozialkunde, Politische Bildung. Richtlinien und Beispiele für Themenpool und Prüfungsaufgaben*. Bundesministerium für Bildung und Frauen, Wien, 10/2011.
https://www.bmbf.gv.at/schulen/unterricht/ba/reifepruefung_ff.html
- ¹¹ Bundesgesetz vom 25. Juli 1962 über die Schulorganisation (Schulorganisationsgesetz).
<https://www.ris.bka.gv.at/GeltendeFassung.wxe?Abfrage=Bundesnormen&Gesetzesnummer=10009265>
- ¹² A Hozzájárulás az iskola feladatköreinek ellátásához és Hozzájárulás a nevelési célok teljesüléséhez című részek a tanterv általános részéhez (Verordnung über die Lehrpläne, Anlage A, Erster Teil, 4. Aufgabenbereiche der Schule, 5. Bildungsbereiche) való kapcsolódást szolgálják. Ezeket a fordításban elhagytam.